

# МОТИВ НА ПРЕСТЪПНОТО ДЕЯНИЕ

Д-р Наталия Георгиева

Юридически факултет

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**Резюме:** Настоящата научна статия има за цел да изследва същността на мотива като субективен елемент на престъпното деяние, който не е включен в съдържанието на вината и да постави акцент върху насоките на неговото значение в наказателното право. Теоретичните основи са изложени на плоскостта на учението за престъплението и чрез диалектическия метод и интердисциплинарния подход са разгледани въпросите относно: 1) Мотивът като психичен елемент на престъпното деяние; 2) Наказателноправното значение на мотива при определяне на квалификацията на деянието и на наказанието; 3) Сравнителноправните аспекти между мотива и целта на престъпните деяния и 4) Класификация на мотивите и критерии за тяхното определяне.

**Ключови думи:** мотив, престъпление, деяние, поведение, субективна страна, вина, наказателноправно значение, цел, конститутивен признак, класификация

# MOTIVE OF THE CRIMINAL ACT

PhD Natalia Georgieva

Faculty of Law

Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

**Abstract:** This scientific article aims to explore the essence of the motive as a subjective element of the criminal act, which is not included in the content of guilt and to focus on the guidelines of its importance in criminal law. The theoretical foundations are laid out on the plane of the doctrine of crime and, through the dialectical method and the interdisciplinary approach, the questions about 1) Motive as a mental element of the criminal act; 2) The criminal law significance of the motive in determining the classification of the act and the punishment; 3) The comparative legal aspects between motive and purpose of the criminal act; 4) Classification of motives and criteria for their definition.

**Keywords:** motive, crime, act, behavior, subjective party, guilt, criminal law meaning, purpose, constitutive sign, classification

Научните изследвания в наказателноправната доктрина относно проблемите, свързани със субективната страна на престъпленията показват, че авторите се ограничават до въпроса за определяне на формата на вината. Другите психични елементи на престъпно поведение, като мотивите (подбудите), които са провокирали дееца да извърши конкретно престъпно деяние не са предмет на дискусия. В теорията на наказателното право изясняването на въпроса за мотива и неговата пре-

ценка е от особена важност за намирането на правилните правни механизми за активизиране на борбата срещу престъпността.

Анализът на мотивите на престъпите деяния е от важно значение за намирането и разработването на превантивни мерки от културен, политически и образователен характер. Правилното поставяне и разглеждане на проблемите относно мотивът допринася и за изследването на особеностите на другите субективни признаци на престъпленията.<sup>1</sup>

Известно е, че деецът не може реално да осъществи едно престъпно деяние, без да притежава престъпна мотивация. В основата на всяко престъпление, без значение дали е умишлено или непредпазливо, лежи определен мотив. Не е възможно да се определи формата на вината, ако не е разкрит мотивът, който е подбудил дееца към извършване на дадено престъпление.<sup>2</sup> Най-напред следва да се изтъкне, че разкриването на мотива на престъпното деяние зависи от общите белези и характеристики на понятието мотив. Този проблем има не само юридическо, но и психологическо измерение. Поради тази причина, на първо място, мотивът трябва да се анализира в светлината на теорията на психологията. Някои автори<sup>3</sup> в психологията определят мотива като психичен факт (потребност, чувство, убеждение, ценност), който ни обяснява защо и в името на какво да действаме.

В контекста на наказателното право интерпретацията на тази дефиниция трябва да бъде съобразена с особеностите на престъпното деяние. От гледна точка на утвърденото схващане в теорията, според което „деянието е външно изразен акт на дейността на човека, т.е. конкретен съзнателен волеви акт“, мотивът следва да се третира не просто като потребност, подбуда, желание, а като осъзнат стремеж или осъзнато желание, което активира волята на човека да вземе решение, за да осъществи конкретно престъпно деяние. Следователно – всички неосъзнати, смътни копнежи и желаниа на дееца, които не протичат под контрола на съзнанието, нямат правно релевантно значение. Обратно на това, ако деецът е преживял достатъчно осъзнат процес на престъпна мотивация, но не е обективирал своите психични представи в конкретно деяние, въпросът за мотива няма наказателно-правна стойност. Това е така, защото не начина на мислене, подбудите или намеренията могат да въздействат отрицателно върху обществените отношения, а човешката дейност под формата на обективно изразени деяния.

<sup>1</sup> Михайлов, Д. Мотивът и другите субективни признаци на престъпното поведение. – В: Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, Книга II, Том XL. С., 1970, с. 165–189 (Mihaylov, D. Motivati i drugite subektivni priznatsi na prestapnoto povedenie. – V: Godishnik na Sofiyskia universitet, Yuridicheski fakultet, Kniga II, Tom XL. S., 1970, s. 165–189).

<sup>2</sup> Вапцаров, Д. Значение на мотива в наказателното право. – Правна мисъл, № 5, 1960, с. 23 (Vaptsarov, D. Znachenie na motiva v nakazatelnoto pravo. – Pravna misal, № 5, 1960, s. 23).

<sup>3</sup> Бояджиев, В. Мотивация и личност – [www.valentinboyadzhiev.com](http://www.valentinboyadzhiev.com)

Според някои автори<sup>4</sup> в наказателното право мотивите са вътрешен двигател на човешкото поведение, те обосновават в представите на индивида постигането на поставената цел от гледна точка на възприетата от него ценностна система. Става въпрос за субективен фактор, който предизвиква процес на психични преживявания (стремления), в резултат на които се формират подбуди в дееца и го подтикват към желание за постигане на определена цел и до вземане на решение за действие, което предстои да бъде обективизирано чрез осъществяване на конкретно престъпно деяние. Следователно – мотивът трябва да се разглежда като част (елемент) от вътрешната (психическата) страна на деянието. Аргумент в подкрепа на това разбиране се намира в основното схващане относно учението за престъплението, според което то съчетава в психофизично единство определени преживявания на субекта и тяхното външно изразяване в дейността на последния.<sup>5</sup> Външната страна се изразява в самата проява на деянието, във физическото въздействие върху конкретния обект на посегателство. Мотивът обаче, не е самостоятелна субстанция на престъпното деяние и съответно няма наказателноправно значение, ако дееца със своето поведение предизвика рефлексорни прояви или инстинктивни реакции, при които липсва волеви акт, осъществен под контрола на съзнанието.

Мотивът на престъпното деяние е субективна категория, която не трябва да се смесва и отъждествява с целта. Законодателният подход показва, че този психичен елемент на субекта на престъплението не винаги е посочен като формален признак в структурата на престъпните състави.

Когато е включен като елемент в престъпния състав, мотивът играе роля на квалифициращо обстоятелство при квалификацията на деянието (напр. убийство, извършено по хулигански, расистки, ксенофобски или свързани със сексуалната ориентация подбуди – чл. 116, ал. 11 НК). По своята същност целта представлява субективна категория, която отразява насочеността на престъплението към постигане на определен престъпен резултат. За разлика от мотива, целта е очертана като конститутивен признак при някои престъпления в НК. Така например при длъжностното престъпление по чл. 295 НК законодателят изрично посочва, че целта на органа на власт е – да избави другигото от наказание или да забави изпълнението на наказанието.

Мотивът за извършване на това престъпление остава извън границите на субективната страна и може би е израз на приятелски или роднински отношения.

Специалната цел може да бъде и квалифициращо обстоятелство, като например при престъплението вещно укривателство по чл. 215, ал. 1 НК. Целта на дееца

<sup>4</sup> Стойнов, ал. Наказателно право, Обща част, С., Сиела, 1997, с. 166 (Stoynov, Al. Nakazatelno pravo, Obshta chast, S., Siela, 1997, s. 166).

<sup>5</sup> Ненов, Ив. Наказателно право, Обща част, С., Софи-Р, 1992, с. 5 (Nenov, Iv. Nakazatelno pravo, Obshta chast, S., Sofi-R, 1992, s. 5).

(укривателя) да набави за себе си или за друго имотна облага е изрично формулирана като квалифициращ признак, който подчертава користния момент на престъпното деяние и се отразява върху степента на неговата обществена опасност. Очевидно, целта се изразява в конкретно физическо въздействие на обективната действителност и характеризира престъпното деяние като специфично посегателство, което застрашава или уврежда конкретен обект, за разлика от мотива – субективният (психичен) стремеж на дееца, който не е посочен като формален признак на състава. Специалната цел няма отделно и самостоятелно съществуване от мотива. Постигането на конкретна, поставена от дееца, цел винаги е резултат от определен мотив. Например, целта на свидетеля при лъжесвидетелстване е да скрие истинската информация за фактите по делото, но нейното постигане винаги се свързва с наличието на конкретен мотив. Няма правна възможност да се разглежда мотивът отделно от целта, защото обективно е невъзможно да се извърши престъпление и да се постигне определен общественоопасен резултат без наличието на субективно стремление. Мотивът за осъществяване на конкретно престъпление предхожда по съществуване целта. Например, мотивът на дееца към отмъщение или омраза го подтиква към постигането на конкретна цел – да отнеме живота на конкретно лице като извърши убийство. Следователно, може да се заключи, че между двете субективни категории – „мотив и цел“ съществува причинно-следствена връзка. Нещо повече, наличието на причинна връзка не е пречка мотивът да продължи да съществува след постигането на конкретната цел. Например, ако едно лице набеди някого в престъпление и той бъде привлечен към наказателна отговорност, набедяващият постига своята крайна цел, но е напълно вероятно субективните стремления на омраза, отмъщение, ненавист и др. да продължават да съществуват в неговата психика и след това отново да го подтикнат към подобно престъпно деяние.

Много често се срещат хипотези, при които извършителят на дадено престъпление притежава няколко мотива, но преследва една и съща цел. Такъв е случаят при извършване на лъжесвидетелстване от няколко свидетели. Подбудите, провокирали подобна престъпна постъпка, обикновено са от различен характер – например, лична заинтересованост от изхода на делото, отмъщение, омраза, но целта при всички извършители е една и съща – да бъде осъден или оправдан подсъдимият, преследване на материална облага и др.

И не на последно по значение място, следва да се изтъкне, че целта на дееца при извършване на конкретно престъпно деяние е включена в съдържанието на прекия умисъл, за разлика от мотива, който остава извън пределите на вината. Въпреки това, трябва специално да се подчертае, че мотивът има пряко отражение върху формирането на вината на дееца. Така например, при извършване на прес-

тъплението набедяване интелектуалният момент на умисъла, отразяващ съзнателните представи на дееца да набеди невинно лице в престъпление, е формиран в резултат на породено чувство на омраза или отмъщение към това лице. С други думи, мотивът има определяща функция за насочеността на психическото отношение на субекта към извършеното от него престъпление.

Мотивът (подбудите) за извършване на престъпление по своята същност има специфично наказателноправно значение. Това значение се изразява в две основни насоки. Първо, съгласно чл. 54, ал. 1 НК подбудите (мотивите) имат правно релевантно значение при индивидуализацията на наказанието. Тях съдът издирва и изследва, за да определи точно вида и тежестта на наказанието, тъй като по силата на закона те играят роля на смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства.

Второ, тази субективна категория определя общественноопасната характеристика на конкретното престъпление и влияе върху степента на неговата обществена опасност.

Мотивът има решаващо значение за изключване на наказуемостта при престъплението лично укривателство. Според чл. 294, ал. 3 НК съпрузите, низходящите, възходящите, братята и сестрите на укриваното лице и техните съпрузи се изключват от кръга на наказателноотговорните лица. С тази разпоредба, законодателят очевидно показва, че близките роднински отношения<sup>6</sup> са доминиращ мотив в поведението на посочените лица, за да укрият техен роднина или съпруг, извършил престъпление.

Мотивът, който поражда намерението у дееца за извършване на конкретно престъпление, е свързан не само с действието, но и с бездействието.<sup>7</sup> В този смисъл, органът на власт според чл. 295 НК не би пропуснал да изпълни присъдата с цел да избави другиго от наказание, ако не притежава определен престъпен мотив за това. Също така, извършителят на длъжностното престъпление по чл. 288 НК не би пропуснал да изпълни своевременно длъжностите си относно наказателно преследване или да осуети такова преследване, ако мотивът за това действие или бездействие не е породен от чувство на състрадание, уважение или други лични взаимоотношения с обвиняемия, респективно подсъдимия.

Направените разсъждения и приведените аргументи по-горе ни дават основание да обобщим, че мотивите, които ръководят деецът при извършване на престъпленията, могат да бъдат от най-различен характер.

В теорията на наказателното право не съществува конкретна класификация на мотивите, както и ясни критерии за тяхното определяне. По принцип авторите ги

<sup>6</sup> Каракашев, В. Престъпление и наказателна отговорност, С., Ромина, 1999, с. 137 (Karakashev, V. Prestaplenie i nakazatelna otgovornost, S., Romina, 1999, s. 137).

<sup>7</sup> Вапцаров, Д. Пак там, с. 25 (Vaptsarov, D. Pak tam, s. 25).

определят като „низки мотиви“<sup>8</sup>, защото създават предпоставките за най-различни посегателства. На базата на основанието за възникване, т.е., дали е потребност, чувство или желание, мотивите могат да се класифицират в три основни групи:<sup>9</sup> 1) нравствени – породени от чувство на отмъщение, омраза, ненавист, състрадание и т.н.; 2) социално-битови – произтичащи от недостиг на средства и приятелски или роднински отношения и др. и 3) користни – изразяващи се в преследване на конкретна материална облага.

В заключение на настоящото изложение ще направим следния извод: мотивът за осъществяване на престъпление трябва да се разбира като; субективен (психичен) елемент на престъпно поведение на дееца, който не е включен в съдържанието на вината и не винаги е предвиден като формален признак в отделните престъпни състави, но има основно наказателноправно значение за квалификацията на деянието и за индивидуализацията на съответното наказание.

<sup>8</sup> Вапцаров, Д. Пак там, с. 23 (Vaptsarov, D. Pak tam, s. 23).

<sup>9</sup> Нешев, П. Психология на престъпната дейност: мотиви и типологии. – „e-Journal VFU“ 2019, с. 2-4 (Neshev, P. Psihologia na prestapnata deynost: motivi i tipologii. – „e-Journal VFU“ 2019, s. 2-4).